

УДК 342.4

О. Ф. Калініченко
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА

У юридичній літературі конституція (лат. *constitutio* – установлення, устрій, порядок) – це основний державний правовий акт (закон), що визначає державний устрій, порядок та принципи функціонування представницьких, виконавчих і судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян. Інші закони держави зазвичай спираються на конституцію.

Питання, пов'язані з виникненням та утвердженням конституціоналізму в Україні, є основним способом реалізації вітчизняної конституційної реформи, що дає можливість визначити основні етапи конституційного процесу в Україні шляхом аналізу розвитку законодавства та порівняння напрацювань європейських держав.

Передумови історичного розвитку конституційного процесу в Україні сягають часів Київської Русі. Його витокami є збірка стародавнього українського права «Руська Правда», а також відомі науковому світу пізніші історичні пам'ятки правової культури України: Литовські Статути, акти періоду козацької держави Богдана Хмельницького «Березневі статті» (інші назви – «Статті Богдана Хмельницького», «Березневі статті Богдана Хмельницького», «Статті війська Запорозького»), «Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького», укладені гетьманом Війська Запорозького Пилипом Орликом, Конституція Української Народної Республіки, радянські конституції України.

В. Погорілко умовно поділяє конституційний процес в Україні після набуття нею незалежності на три основні періоди, кожному з яких властиві свої особливості й специфіка.

Перший період (1991–1996 рр.) позначився здобуттям Україною незалежності, процесом підготовки проекту Конституції та прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р.

Другий період (1996–2004 рр.) був, так би мовити, періодом реалізації Конституції України.

Третій період (з 2004 р. донині) позначений початком процесу внесення змін і доповнень до Конституції України (конституційної реформи) [8, с. 36].

Особливістю першого етапу вітчизняного конституційного процесу, безперечно, варто вважати прийняття Конституції незалежної й суверенної України. Це було без перебільшення непересічною суспільно-політичною подією. Конституція

України від 28 червня 1996 р. стала символом консолідації українського народу – громадян України всіх національностей – для її розбудови як держави, що має посісти гідне місце у світовому співтоваристві демократичних, соціальних і правових держав.

16 квітня 2000 р. з ініціативи Президента України Л. Кучми проведено всеукраїнський референдум із питань внесення змін до Конституції України в частині організації політичної системи. Хоча народ України дав ствердну відповідь на всі чотири поставлені запитання (формування двопалатного парламенту – 81,68% голосів; розширення підстав для дострокового припинення повноважень Верховної Ради України – 84,69% голосів; обмеження депутатської недоторканності – 89% голосів; зменшення загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300 – 89,91%), жодного закону щодо внесення змін до Конституції України за наслідками референдуму не прийнято.

26 грудня 2002 р. утворено Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України з опрацювання проектів законів про внесення змін до Конституції України.

Упродовж 2003–2004 рр. за ініціативою Президента України Л. Кучми проведено «всенародне обговорення» проекту змін до Конституції України.

8 грудня 2004 р. парламентом ухвалено зміни до Конституції України, які передбачав проект закону, що всупереч вимогам статті 159 Конституції України не був розглянутий Конституційним Судом України на предмет відповідності приписам її статей 157 та 158 [7].

27 грудня 2007 р. рішенням Президента України В. Ющенка створено Національну конституційну раду під головуванням Президента України [3].

22 жовтня 2009 р. парламент відмовив у направленні на висновок до Конституційного Суду України проекту нової редакції Конституції України, напрацьованого Національною конституційною радою, і ця рада припинила свою діяльність.

30 вересня 2010 р. відновлено дію Конституції України в редакції 1996 р. на підставі Рішення Конституційного Суду України у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 р. [5].

21 лютого 2011 р. Указом Президента України створено Науковоекспертну групу під головуванням першого Президента України Л. Кравчука, що мала «напрацювати пропозиції щодо механіз-

му створення й діяльності Конституційної Асамблеї, а також проаналізувати концепції реформування Конституції України» [3], яка підготувала Концепцію формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї.

Однак спочатку реалізація цього задуму була досить проблематичною, оскільки, згідно з вимогами демократичної легітимності, конституційна реформа має виражати суспільний консенсус між політичними силами та серед юридичної громадськості, забезпечувати баланс інтересів місцевого самоврядування, регіональної й державної влади, сприяти поглибленню громадського миру й солідарності в суспільстві. Тому Концепцію формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї було схвалено лише 25 січня 2012 р., і цей вітчизняний конституційний процес набув тривалого еволюційного характеру. До речі, на це звернула увагу також Парламентська Асамблея Ради Європи, яка в Резолюції № 1862(2012) рекомендувала Україні інтенсивніше проводити підготовку до конституційної реформи та завершити її, не очікуючи результатів парламентських виборів у жовтні 2012 р. [9].

21 лютого 2014 р. Верховна Рада України на «революційній хвилі» та загалом без рішення профільного комітету прийняла за основу проект закону про відновлення дії окремих положень Конституції України (№ 4163) [1], дефакто повернувши дію Конституції України в редакції від 8 грудня 2004 р.

У сучасній Україні державна влада, відповідно до статті 6 Конституції України, поділяється на законодавчу, виконавчу й судову та здійснюється народом України як безпосередньо, так і через систему державних органів та органів місцевого самоврядування.

Варто також зазначити, що Конституція України сформувала консолідовану (спільну) модель установчої влади народу, яку не можна однозначно ототожнювати з волею його більшості. Цю владу в Україні більше можна трактувати як узгодження політичної волі щодо внесення змін до Конституції України між партіями як суб'єктами політичного процесу, що ведуть відповідну дискусію в парламенті, між інститутами влади (Верховною Радою України, Президентом України, Конституційним Судом України, Центральною виборчою комісією) і власне народом України.

Натомість у демократичному суспільстві, згідно з концепцією розмежування законодавчої та установчої влади, найважливіша роль у конституційному процесі належить спеціально сформованим для прийняття конституції органам або схваленню народом конституційних законопроектів шляхом голосування на референдумі після розроблення проекту конституції спеціально уповноваженим органом за встановленою процедурою.

Цю концепцію сформовано у світовому конституціоналізмі під впливом учення, за яким конституція як основний закон держави визнається актом первинної (установчої) влади, що безпосередньо належить народу. Її виникнення зумовлюється поширенням у XVIII ст. концепції народного суверенітету та ідеї суспільного договору. Один з авторів цієї теорії Е. Сійєс писав: «Установча влада належить народу, вона відрізняється за своєю суттю від установленної законодавчої влади. Хоча й установча влада безпосередньо не може бути здійснена народом. Він доручає її особливим установчим зборам – зібранню надзвичайних, виборних *ad hoc* (тобто для певної мети) представників».

Варто також зазначити, що хоча термін «установча влада» не вживається в Основному Законі України, проте він використовувався в рішеннях Конституційного Суду України. Зокрема, у його рішеннях від 3 жовтня 1997 р. та від 16 квітня 2008 р. [6], згідно з правовими позиціями єдиного органу конституційної юрисдикції, сформульовано таке:

- установча влада є виключним правом народу;
- установча влада щодо так званих встановлених влад є первинною;
- порядок здійснення установчої влади визначається Конституцією й законами України;
- Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади;
- прийняття нової Конституції України (нової редакції) може бути здійснене установчою владою в спосіб і формах, встановлених Конституцією й законами України;
- формою здійснення установчої влади народом є всеукраїнський референдум, який проголошується за народною ініціативою на вимогу не менше 3 мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо його призначення зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по 100 тисяч підписів у кожній області.

Розмежування установчої влади та встановлених властей є ключовим у доктрині конституціоналізму, яка обґрунтовує нормативну природу конституції як динамічного правопорядку, у якому ключову роль відіграють парламентаризм і судовий конституційний контроль. При цьому установча влада визначає зміст, інституційні й процедурні засади парламентаризму та судового конституційного контролю.

Навпаки, суб'єктність публічної влади зумовлюється наділенням її повноваженнями від імені народу; тому метою діяльності державно організованого суспільства є забезпечення прав і свобод людини та їх ефективний захист.

Європейські стандарти у сфері конституційних референдумів проголошують:

– на конституційному рівні повинні бути явно врегульовані такі питання, як типи референдумів та органи, уповноважені призначати референдум; предмет референдуму; результати референдуму; загальні положення й принципи; основні правила, які визначають процедурну та предметну придатність; судовий перегляд;

– «використання референдумів має бути підпорядковане правовій системі в цілому, а особливо нормам, які регулюють перегляд Конституції»;

– «використання референдумів повинне бути підпорядковане правовій системі в цілому, особливо процедурним нормам» [4];

– «якщо проект перегляду конституції пропонується частиною електорату або органом влади, однак не парламентом, парламент має визначити свою оцінку тексту, що виноситься на голосування»;

– «якщо текст виноситься на голосування на вимогу частини електорату або органом влади, однак не парламентом, парламент повинен мати можливість надати необов'язковий висновок щодо тексту, що виноситься на голосування. У разі народної ініціативи він може бути уповноважений висунути пропозицію, альтернативну до запропонованого тексту, яку буде одночасно винесено на всенародне голосування» [6].

Незважаючи на це, згідно з пунктом 1 частини 3 статті 3 Закону України «Про всеукраїнський референдум» до предмета всеукраїнського референдуму віднесено, зокрема, питання про схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України. Ці положення конкретизуються в частинах 1–3 статті 15 Закону України «Про всеукраїнський референдум», які в обхід норм Конституції України визначають не передбачений самою Конституцією механізм прийняття її в новій редакції, що, на нашу думку, може стати джерелом зловживання з боку влади.

Такі правила передбачають фактично ігнорування інститутів представницької демократії, які більш фахово можуть обговорювати й ухвалювати зміни або переглядати чинну Конституцію України [1].

Зокрема, у частині 2 статті 15 Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 р. (далі – Закон) вказано: «Шляхом всеукраїнського референдуму за народною ініціативою Український народ як носій суверенітету та єдине джерело влади в Україні може реалізувати своє виключне право визначати й змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України (установчу владу) у порядку, який визначений цим Законом». Тобто Закон встановлює, що порядок прийняття нової Конституції України врегульовується лише цим Законом.

Проте в Україні визнається й діє принцип верховенства права, який полягає в тому, що Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України, тому вони повинні відповідати їй. Конституція України не передбачає можливість встановлення порядку прийняття нового Основного Закону держави законами або іншими нормативно-правовими актами. Відповідними її положеннями врегульовано винятково процедуру внесення змін до Конституції України.

Статтею 15 Закону також передбачається можливість проведення референдумів із питань скасування, визнання таким, що втрачає чинність, або визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України (частина 3), скасування законів України, визнання законів України такими, що втратили чинність, або визнання нечинними законів України чи окремих їх положень (частина 4).

Однак згідно з Конституцією України, крім припинення дії законів парламентом шляхом прийняття інших законів, єдиною підставою для визнання такими, що втратили чинність, законів або їх окремих положень є рішення Конституційного Суду України про невідповідність цих законів або окремих положень Конституції України (їх неконституційність). Конституція України також встановила правило, за яким умовами для прийняття Конституційним Судом України рішення про неконституційність законів повністю чи в окремій частині є невідповідність Конституції України або порушення конституційної процедури їх розгляду, ухвалення чи набрання ними чинності (частина 1 статті 152).

Це означає, що ні закон про внесення змін до Основного Закону України, ні будь-який інший закон не може втратити чинність інакше, ніж унаслідок прийняття рішення Конституційним Судом України про невідповідність цього закону Конституції України або визнання його нечинним іншим законом, ухваленим парламентом.

Тому фактичне запровадження іншої, конституційно не передбаченої процедури визнання нечинними законів України, у тому числі шляхом винесення цього питання на всеукраїнський референдум, можливе лише після прийняття відповідних змін до Основного Закону України.

Викладене кореспондується з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в рішенні від 30 жовтня 1997 р. № 5зп, за якою «винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією України, а не іншими нормативними актами», що постає з верховенства Конституції України та прямої дії її норм (частини 2, 3 статті 8).

Варто також нагадати, що Керівні принципи для конституційних референдумів на національ-

ному рівні, ухвалені Венеціанською комісією 6–7 листопада 2001 р., взагалі не передбачають скасовувальні конституційні референдуми та наголошують, що «за означенням конституційні референдуми стосуються часткового або повного перегляду Конституції» [1].

На це вказує правова позиція Конституційного Суду України, сформульована в рішенні від 16 квітня 2008 р., за якою народ як носій суверенітету та єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати й змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України в порядку, який має бути визначений Конституцією та законами України.

Законодавство більшості європейських країн, як і чинна Конституція України, закріплює проведення референдуму як одну зі стадій процесу внесення змін до конституції, проте в жодному разі не як єдину й остаточну стадію зміни конституції. При цьому ініціатива проведення конституційних референдумів зазвичай належить органу влади.

У цьому ж рішенні щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України Конституційний Суд України наголосив на тому, що народ як носій суверенітету та єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через всеукраїнський референдум за народною ініціативою, може в порядку, який має визначатись Конституцією й законами України, приймати закони України (вносити до них зміни), крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України.

До того ж Конституційний Суд України наголосив, що цей порядок «має бути визначений», оскільки на день ухвалення рішення його визначено не було.

Не було врегульовано на конституційному рівні порядок прийняття нової Конституції України та законів на всеукраїнському референдумі також на день ухвалення Закону.

У частині 3 статті 20 Закону проголошено: «Тексти нової редакції Конституції України та законопроектів, що виносяться на конституційний і законодавчий референдуми, не повинні скасовувати чи обмежувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод людини й громадянина або бути спрямованими на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України».

На перший погляд ця новела відповідає вимогам статті 22 Конституції України, за якою під час прийняття нових законів або під час внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод (частина 3), оскільки, по-перше, чинна Консти-

туція України визначає спеціальний порядок внесення змін до Конституції України, яким передбачається здійснення Конституційним Судом України превентивного контролю законопроектів із метою недопущення порушення зазначених конституційних положень; по-друге, Основним Законом України незалежно від предмета конституційного законопроекту передбачено обов'язкову участь єдиного законодавчого органу – парламенту, який таким чином включається в механізм установчої влади, і саме через парламент конституційні законопроекти мають бути принаймні попередньо схвалені.

Крім цього, Закон встановлює неконституційний порядок набрання чинності новою Конституцією (новою редакцією) та законами України. Так, нова Конституція України (нова редакція) набуває чинності з дня оголошення Центральною виборчою комісією результатів всеукраїнського референдуму про прийняття Конституції України (нової редакції) на всеукраїнському референдумі. Таке ж положення встановлюється для законів України, цілковито ігноруючи приписи статті 57 та частини 5 статті 94 Конституції України щодо заборони введення в дію неопублікованих чи не доведених до відома населення законів.

Отже, Закон встановлює порядок зміни Конституції України через всеукраїнський референдум за народною ініціативою, який не передбачається розділом XIII «Внесення змін до Конституції України», та в неконституційний спосіб виводить із процесу зміни Конституції України їх основних суб'єктів – Верховну Раду України та Конституційний Суд України.

Тому встановлення у звичайному Законі не передбаченого Основним Законом України порядку прийняття нової Конституції України, порядку зміни Конституції України суперечить конституційним положенням.

Зміна положень конституції – це завжди непростий політико-правовий метод трансформації окремих аспектів конституційного порядку, оскільки вони супроводжуються суспільно-політичними дебатами, які виражають розмаїття громадської й політичної думки в суспільстві.

Це питання є предметом підвищеної уваги з боку вітчизняних і закордонних фахівців із конституційного права.

На думку Л. Войцовой, оскільки норми Конституції України, якими регулюються права й свободи громадян, пройшли випробування часом і не викликають гострих зауважень, цей розділ варто не змінювати, а лише посилити гарантіями європейських конвенцій. Відповідно, не можна конституційну модернізацію підлаштовувати під політичну кон'юнктуру, як це вже робилося [10, с. 37].

В. Шаповал пише: «Очевидно, що без глибоких змін до чинної Конституції України в царині місцевого самоврядування не вирішити тих питань, які об'єктивно постають. Перш за все навіть за формою не відомо, у якому саме напрямі мають відбуватись реформи на рівні Конституції. Однак обов'язково на рівні Конституції України повинні бути вирішені питання статусу й повноважень місцевих державних адміністрацій, інакше вони ніколи не дадуть змогу вирости регіональному самоврядуванню» [11, с. 62].

М. Козюбра наголошує: «У реформуванні правосуддя я почав би з питання щодо системи судів загальної юрисдикції, яка існує сьогодні в Україні. Не тільки на мою думку, а й на думку зарубіжних експертів, зокрема Венеціанської комісії, вона є надмірно складною, тому що поєднання в одному судовому органі, який іменується Вищим спеціалізованим судом, кримінальних і цивільних справ, а також існування господарських судів як самостійної ланки судової системи не відповідає сучасним європейським стандартам. Я не кажу вже про те, що система, яка сьогодні запроваджена, не виправдала тих надій, які на неї поклалися. Її обговорювали свого часу на Національній комісії з розвитку демократії та верховенства права, де було наведено аргументи, і на перший погляд вагомі, щодо необхідності більшого професіоналізму, незалежності суддів» [12, с. 46–48].

Широкий спектр концепцій конституційної реформи, їх багатоманітність лише підкреслює важливість процесу державного будівництва, що забезпечує розбудову громадянського суспільства в Україні. Основою такого процесу є конституція як основний закон, який має найвищий ступінь юридичної сили, а її норми є нормами прямої дії.

Література

1. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 6 листопада 2012 р. № 5475VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/547517>.
2. Питання формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї : Указ Президента України від 25 січня 2012 р. № 31/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14411.html>.
3. Про Національну конституційну раду : Указ Президента України від 27 грудня 2007 р. № 1294/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1294/2007>.
4. Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї : Указ Президента України від 21 лютого 2011 р. № 224/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/13153.html>.
5. Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою : Указ Президента України від 15 січня 2000 р. № 65/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 3. – Ст. 68.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) від 16 квітня 2008 р. № 6рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v006p71008>.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222IV від 8 грудня 2004 р. (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 р. № 20рп/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v020p71010>.

8. Стрижак А. Конституційна реформа в Україні: передумови, мета та способи реалізації / А. Стрижак // Віче. – 2014. – № 23. – С. 336.

9. Рекомендація № 1821(2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про Кодекс належної практики щодо референдумів» від 23 листопада 2007 р. // Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : матер. Венеціанської комісії, Парламентської асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи / пер. з англ. за ред. Ю. Ключковського. – 2е вид., випр. і доп. – К. : Логос, 2009. – С. 467.

10. Бойцова Л. Конституционное право в российской правовой системе / Л. Бойцова, В. Бойцова, В. Ломовский // Общественные науки и современность. – 1993. – № 6. – С. 36–47.

11. Шаповал В. Законопроект 3207 є виключно спробою обмежити повноваження центральної влади в особі Президента / В. Шаповал // Витяги з виступів доповідачів на Громадському форумі «Конституційна реформа: погляд громадянського суспільства» (м. Одеса, 16–18 лютого 2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://parlament.org.ua/upload/docs/Vytyagy.doc.pdf>.

12. Козюбра М. Парламентська форма правління ефективна тоді, коли в державі є традиції, ідеологічні партії, розвинена судова влада тощо. За відсутності цих умов вона вироджується в міністеріалізм – коли панує не парламент, а уряд / М. Козюбра // Витяги з виступів доповідачів на Громадському форумі «Конституційна реформа: погляд громадянського суспільства» (м. Одеса, 16–18 лютого 2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://parlament.org.ua/upload/docs/Vytyagy.doc.pdf>.

Анотація

Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. – Стаття.

У статті розкрито питання сутності здійснення конституційного процесу в Україні. Досліджуються питання, пов'язані з виникненням та утворенням конституціоналізму в державі. Основну увагу приділено способам реалізації вітчизняної конституційної реформи. Визначено основні етапи конституційного процесу в Україні на підставі аналізу розвитку відповідного законодавства та порівняння його з напрацюваннями європейських держав. Показано динамізм щодо проведення конституційної реформи на підставі розгляду основних положень Конституції України.

Ключові слова: установлення, період реалізації, конституціоналізм, установча влада, референдум.

Аннотация

Калиниченко А. Ф. Конституционный процесс как основа государственного строительства. – Статья.

В статье раскрыты вопросы сущности осуществления конституционного процесса в Украине. Исследуются вопросы, связанные с возникновением и утверждением конституционализма в государстве. Основное внимание уделено способам реализации отечественной конституционной реформы. Определены основные этапы конституционного процесса в Украине на основе анализа развития соответствующего законодательства и сравнения его с наработками европейских государств. Показано динамику проведения конституционной реформы на основе рассмотрения основных положений Конституции Украины.

Ключевые слова: установление, период реализации, конституционализм, учредительная власть, референдум.

Summary

Kalinichenko O. F. The constitutional process as a basis for state building. – Article.

In this work discloses the essence of the question of the constitutional process in Ukraine. Study the issues that are related to the emergence and assertion of constitutionalism in the state. The focus is on ways of implementing the national constitutional reform. Identified the main stages of the constitutional process on the basis of the analysis of the development in Ukraine of the relevant legislation and comparing it with the operating time of the European states. Displaying the dynamics of constitutional reform-pending on the basis of the main provisions of the Constitution of Ukraine.

Key words: establishment, implementation period, constitutionalism, constituent power, referendum.